

Het Prentenboek

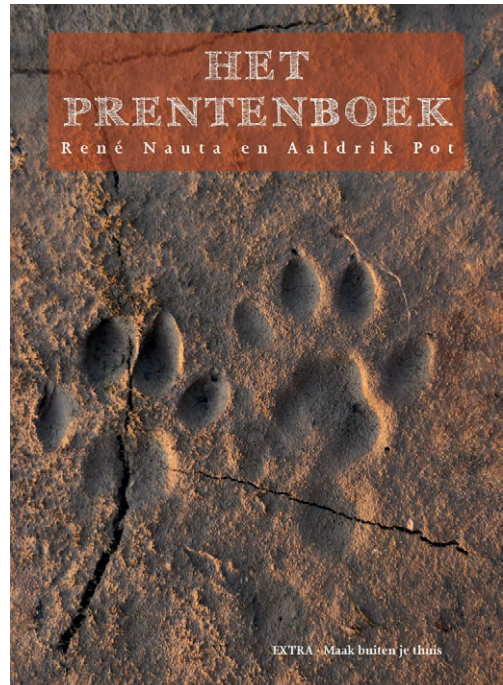
René Nauta & Aaldrik Pot 2019. Extra, Vledder, Nederland. 448 blz. ISBN 9789082453812.

Het Prentenboek, een nieuw boek over dierprenten, is met veel enthousiasme en liefde gemaakt. Dat blijkt al uit de speelse dieretekeningen op de binnenkant van de kaft, het opdragen van het boek aan de dieren en niet aan mensen, de aparte kaderteksten met persoonlijke belevenissen, die onder andere eerlijk het leerproces bij de auteurs zelf verhalen en, achterin, aan de manier van het bedanken van alle mensen die aan het boek hebben meegewerkt. René Nauta beschikt bovendien over de gave om mooie, exacte en educatieve illustraties met potlood, pen en waterverf te maken. Leuk is ook dat de auteurs Annemarie van Diepenbeek, de sporen pionier van Nederland, terecht op een voetstuk plaatsen. Ze doen dit door haar zowel het voorwoord te laten schrijven als haar het eerste exemplaar plechtig te overhandigen.

Geen sporen maar prenten

Het prentenboek gaat, zoals de titel aangeeft, niet over sporen in het algemeen, maar bijna uitsluitend over prenten. Beschrijvingen van krabsporen van boommarters (*Martes martes*) of eekhoorns (*Sciurus vulgaris*) aan een beuk of die van zeul- of ligplekken van hoefdieren zul je niet aantreffen. Voor deze en andere sporen blijven de Veldgids Diersporen (2013) en de recentelijk verschenen en geheel herziene Veldgids Diersporen Europa (2019) van Annemarie van Diepenbeek vooralsnog de beste bronnen. De manier van lopen van de beschreven diersoorten worden overigens wel behandeld, maar pas helemaal achterin in het boek.

Dat de focus zo sterk op geïsoleerde, losse prenten ligt is niet verwonderlijk. Beide auteurs

wonen en werken in Nederland en daar kunnen sporenreeksen in de sneeuw slechts een beperkt aantal dagen in het jaar worden waargenomen. De rest van het jaar ben je in Nederland veelal aangewezen op sporen zoeken in stukjes slijk of in los zand. Soms moet je het doen met een individuele prent, andere keren met een korte reeks prenten van variabele kwaliteit. Het is onder die omstandigheden van groot belang om goed te kijken en alle details goed in je op te nemen. De auteurs laten waarschijnlijk mede om die reden de maten van prenten geheel uit de beschrijvingen weg. Alleen in de bijlages worden deze voor zoogdieren en vogels tabellarisch weergegeven. (Helaas zijn ze onhandig alfabetisch gerangschikt waardoor verwante soorten niet makkelijk met elkaar vergeleken kunnen worden.)

Introductie

De inleidende teksten gaan vooral over het hoe, wat en waarom van sporen zoeken. Het begrip

'CyberTracker' wordt hier uitgelegd. Alhoewel je dan al snel denkt aan de cyberspace of het internet heeft de term een andere oorsprong en betekenis. Het komt er op neer dat het een soort internationale leerschool is voor het lezen van diersporen met gedefinieerde criteria en vaste toetsen voor het behalen van bepaalde kennis- en vaardigheidsniveaus. Beide auteurs gaan hier helemaal in op en verhalen over de niveaus die ze tot nu bereikt hebben.

De beschrijving van de mensen die een grote inspiratie waren en zijn voor de ontwikkeling van het CyberTracken komt - ongetwijfeld onbedoeld - nogal stereotypisch over. De term 'Bosjesman' wordt meermaals gebruikt, maar er wordt niet verklaard waarom deze koloniale term in plaats van de term 'San' nog steeds gebruikt wordt. Verder vind ik anonimisering (de drie mensen met pijl en boog worden in tegenstelling tot andere mensen in het boek niet met naam genoemd) en veralgemenisering (de auteurs hebben het over 'De bosjesmannen', en «omdat 'ze' niet kunnen lezen en schrijven») niet op zijn plaats. In een apart kader wordt één persoon (#Ui!) daarentegen wel met naam genoemd.

Wat je eerst moet weten

In het hoofdstuk 'Kennis vooraf' gaat het over de opbouw van zoogdier- en vogelvoeten, hoe prenten ontstaan en waar je in het bijzonder op moet letten. Het stukje over de evolutie van voeten en poten bij zoogdieren geeft de lezer inzicht in het hoe en waarom van het ontstaan van verschillen tussen de poten van soorten. Ik mis de kijk van een taxonoom die een paar foutjes had kunnen voorkomen. Zo hebben niet alle dieren zich verder ontwikkeld uit zoolgangers. De oude orde insecteneters bestaat niet meer. Zoolgangers kunnen best snel lopen (denk aan een beer die een eland aanvalt), maar niet aanhoudend. De duim is bijzonder nuttig voor zoogdieren die veel klimmen. En bij vleermuizen hebben de handen en niet de voeten zich fascinerend

ontwikkeld. De illustratie met een vleermuis (p. 24) schetst bovendien de achtervoet verkeerd. De benen zijn bij vleermuizen namelijk 180 graden gedraaid waardoor de zool van de voeten als het dier op zijn rug ligt naar de kijker is toegekeerd. (Deze draaiing heeft grote voordelen bij het hangen en bij het vangen van prooidieren.) Dit is overigens de enige fout die ik bij de illustraties heb kunnen ontdekken.

Leuk en ook met educatieve waarde is de vergelijking van de voeten van zoogdieren met een menselijke hand. Die heb je immers altijd bij je en is een goed geheugensteuntje bij het duiden van prenten. Enigszins verwarrend is dat de auteurs voor de voeten het begrip 'hand' en voor de tenen de namen van de verschillende vingers gebruiken en dus niet zoals te doen gebruikelijk de tenen nummeren.

Een apart stukje verklaart duidelijk met behulp van tekst en illustraties de in het boek veel gebruikte begrippen. Onduidelijk blijft echter waarom de auteurs aan het woord 'hak' boven 'hiel' de voorkeur geven. Het laatstgenoemde begrip is bij mensen en andere zoogdieren toch de algemeen gebruikte term voor het achterste deel van de voet? Verderop in het boek worden ook Engelse (Amerikaanse) termen zoals 'understep', 'indirect register' en 'bound' gebruikt. Deze begrippen zijn waarschijnlijk aan het CyberTracker-universum gekoppeld, maar zijn niet meteen begrijpelijk en daarmee onduidelijk. Meer consensus tussen auteurs van Nederlandstalige sporenboeken over dit soort begrippen is wenselijk.

Het hoofdstuk vervolgt met uiteenlopende tips die je op het goede spoor (!) zetten, zoals van het bewust waarnemen van je omgeving, over plekken waar je vaak prenten kunt aantreffen en de rol van de stand van de zon bij het bekijken van prenten. Als de auteurs het hebben over natuurlijke trechters in het landschap en bijgevolg allerlei door mensen geschapen structuren zoals een dam over een sloot, een trekkerspoor in een akker en een duiker, blijkt weer eens indirect hoe het Nederlandse landschap door mensenhand gevormd is. De boodschap is echter duidelijk:

probeer je in een dier te verplaatsen en voor te stellen hoe en waar dat dier zich in het landschap bevindt en beweegt.

Het stappenplan voor het kijken naar prenten van zoogdieren is onderverdeeld in elf stappen en deze geven de lezer duidelijk houvast bij het 'lezen' van individuele zoogdierprenten. Daarbij is het ook belangrijk te weten dat er een hoop variatie is en dat er vaak verschillen zijn tussen voor- en achtervoet, tussen man en vrouw en tussen jong en oud. Ook de invloed van de ondergrond is van groot belang. Het laatste wordt duidelijk geïllustreerd met informatieve foto's. Bij prenten in de sneeuw wordt benadrukt hoe goed deze te lezen zijn als je een 'perfecte', dunne laag sneeuw hebt op een donkere achtergrond. Hier had aanvullend vermeld kunnen worden dat je dit bij uitstek aantreft op ijs en dat het bij dikkere pakken sneeuw de moeite loont om te speuren naar plekken onder bomen of andere overhangende structuren waar de sneeuwlaag vaak dunner is.

Ook voor vogelprenten is er een apart voorbereidend stukje. Wederom is de vergelijking met de mensenhand bijzonder educatief. Het stappenplan voor het kijken naar prenten van vogels bestaat uit zeven stappen.

Prentbeschrijvingen

Het hoofdstuk met de prentbeschrijvingen per diersoort neemt grofweg driekwart van het boek in beslag. De volgende soortgroepen worden behandeld: zoogdieren (170 blz), vogels (50 blz), amfibieën en reptielen (20 blz) en ongewervelden (20 blz). Ik ken geen enkel Europees sporenboek waar de prenten van de laatste drie groepen zoveel aandacht krijgen. Alleen dat al is een pluspunt!

De pogingen om prenten van veel op elkaar lijkende soorten, zoals rode en grijze eekhoorn (*Sciurus vulgaris* <-> *Sciurus carolinensis*), bruine en zwarte rat (*Rattus norvegicus* <-> *Rattus rattus*), tamme en wilde kat (*Felis catus* <-> *Felis silvestris*) en hond en wolf (*Canis lupus familiaris* <-> *Canis lupus*), toch uit elkaar te houden

verdienen waardering. Jammer dat de goudjakhals (*Canis aureus*), die nu volop het studiegebied verovert, niet apart wordt behandeld. Gelukkig krijgt de goudjakhals wel aandacht bij de behandeling van de hond.

Volgens het kaartje in de inleiding zou het studiegebied ook het zuiden van Noorwegen en Zweden omvatten. Een bespreking van de prenten van lemming (*Lemmus lemmus*), boslemming (*Myopus schisticolor*), poolvos (*Vulpes lagopus*) en veelvraat (*Gulo gulo*) ontbreekt echter. De soorten worden overigens systematisch besproken. Een soortgroep, handig gekenmerkt door kleurvlaggetjes onderaan de zijkant van de pagina's, wordt veelal eerst met een inleidend hoofdstuk behandeld.

De prentbeschrijvingen per soort (bij de niet-zoogdieren gaat het vaak om soortengroepen in plaats van soorten) volgen een vast stramien: een inleidend stukje geeft informatie over de plaatsing in het dierenrijk, de uiterlijke beschrijving van de soort, de verspreiding, het voedsel, het leefritme, de leefwijze, de manier van lopen en te verwarren soorten. Dit stukje wordt geïllustreerd met een foto van de betreffende soort. Vervolgens wordt uitgelegd waar je de sporen (prenten!) het beste kunt aantreffen. Dan worden de kenmerken van de voor- en achtervoet uitgelegd, geïllustreerd door foto's van de voetzolen (veelal van dode dieren) en van de prenten en een illustratie van de prenten. Bij het laatste staan nummertjes die verwijzen naar de beschreven kenmerken. Vervolgens worden praktijkvoorbeelden van prenten met foto's en bijbehorende tekst gegeven. Tenslotte volgt een stuk over prenten van soorten die voor verwarring zorgen. Een prentillustratie van de besproken soort wordt voorafgaand aan illustraties van de te verwarren prenten gepresenteerd. Stapsgewijs wordt, uitgaande van de te verwarren soorten, verklaard wat de verschillen zijn. Iedere soortbeschrijving neemt drie tot vier bladzijden in beslag.

De opzet van de soortbeschrijvingen ervaar ik als uitermate pedagogisch. De lezer wordt van begin tot het eind bij de hand genomen.

Het inleidend stukje over de herkenning en de biologie van de zoogdiersoorten is informatief en geeft de prent een 'gezicht'. Het is - zonder dat het expliciet vermeld wordt - een beknopte versie van de soortbesprekingen van de Veldgids Europese Zoogdieren (Twisk et al. 2010). Jammer dat de auteurs veelal geen gebiedsinformatie van net over de Nederlandse grens hebben meegenomen. Zo zou het boek in België, met name in Vlaanderen, een nog groter bereik hebben gekregen. Bij het meelesen van de inleidende tekst heeft de uit zes personen bestaande leesgroep wel een paar onvolkomenheden over het hoofd gezien. Zo gebruiken de auteurs het begrip Scandinavië verkeerd. Dit omvat namelijk Noorwegen, Zweden én Denemarken, maar niet Finland. De steenmarter (*Martes foina*) komt ook in Denemarken voor. De wezel (*Mustela nivalis*) heeft een grotere sprongafstand dan 20 cm, hij kan wel sprongen van 1 m maken. De huismuis (*Mus musculus*) komt in praktisch geheel geografisch gescheiden gebieden voor, waarbij de oostelijke vorm niet egaal grijs is, maar een duidelijke demarcatielijn naar een witte buik heeft. De herintroductie van de wisent (*Bison bonasus*), met name in Duitsland had gerust genoemd kunnen worden, evenals dat je schapen in Noorwegen praktisch overal in de natuur kunt aantreffen. De manier van voortbewegen wordt bij de slaapmuizen niet vermeld. Ook wordt verzuimd te vermelden dat met name de hazelmuis (*Muscardinus avellanarius*) in een winternest op de grond overwintert en daarbij dus wel degelijk op de grond komt. Vreemd vind ik dat beweerd wordt dat je prenten van andere soorten muizen, zoals bosmuis (*Apodemus sylvaticus*) en rosse woelmuis (*Myodes glareolus*), nauwelijks in het veld tegenkomt. Zo komen bijvoorbeeld veldmuis (*Microtus arvalis*) en aardmuis (*Microtus agrestis*) toch wijdverspreid voor en moeten prenten van deze soorten nabij akkers en ruigten wel degelijk te vinden zijn.

Het Prentenboek zou meer compleet zijn als ook de afmetingen van prenten en van spoorgroepen zouden zijn vermeld. Deze maten kunnen namelijk wel degelijk nuttig zijn voor een

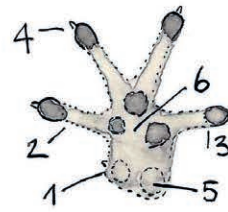
juiste identificatie. Voor deze informatie en voor de schat aan informatie van andere sporen blijven we aangewezen op andere sporenboeken.

De foto's van de zolen van de behandelde diersoorten zijn zeer nuttig. Dat de zolen niet met een standaardachtergrond of met eenzelfde meetlat gefotografeerd zijn is, verassend genoeg, niet storend. De kwaliteit van de foto's is goed. Zie ter illustratie de beschrijvingen van voor- en achtervoet van bruine rat (p. 116 uit het boek) op p. 123. Helaas dekken sommige van de door de opmaak over de foto's heen gemonteerde, toelichtende etiketten (zoals over voor- of achtervoeten) details van de voeten af (zoals bij de nevenhoeven van de hoefdieren). Bij de voetzolen van de prentbesprekingen van spitsmuis, haas (*Lepus europaeus*) / sneeuwhaas (*Lepus timidus*) en woelmuis is niet aangegeven om welke soorten het precies gaat. Hoewel het om een al bekend fenomeen gaat, wordt mooi gedocumenteerd dat boommarters soms weinig haar en steenmarter soms veel haar onder de voeten hebben en dat je bijgevolg het afdrukken van wel of geen beharing in een voetprent niet als sluitend argument voor het determineren van marterprenten kunt gebruiken. Ik heb bij de prenten- en of sporenfoto's geen duidelijke fouten ontdekt. Dat het spoor over een besneeuwd meer in Lapland van een bosmuis afkomstig zou zijn, lijkt me echter onwaarschijnlijk aangezien zowel bosmuis als grote bosmuis (*Apodemus flavicollis*) praktisch niet in Lapland voorkomen en in Noord-Scandinavië sterk aan menselijke bebouwing gebonden zijn. Maar zoals de auteurs terecht vermelden: zeg nooit nooit!

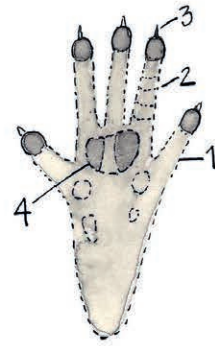
Bij het verklaren van de verschillen tussen gelijkende prenten hebben de auteurs er voor gekozen om het hele soortenspectrum telkens opnieuw te behandelen. Bij de prenten van de otter vind je bijvoorbeeld vergelijkingen met de prenten van de das (*Meles meles*), een middelgrote hond, de pardellynx (*Lynx pardinus*) en de wasbeer (*Procyon lotor*). Bij de das worden vervolgens de prenten van otter (*Lutra lutra*), de lynx (*Lynx lynx*), de wasbeer,

Voorvoet RV

Achtervoet RA

Kenmerken

Voorvoet

Zoolganger. Voorvoet kleiner dan achtervoet. Omtrekvorm rond. Asymmetrisch. Vijf tenen. Duim nauwelijks aanwezig. Laat soms nog kleine afdruk achter in perfecte ondergrond. Is dan gekoppeld aan duimkussens (1). Overige tenen staan gespreid afgedrukt. Middelvinger en ringvinger wijzen schuin naar voren. Wijsvinger (2) en pink (3) wijzen vaak ver naar buiten, soms zelfs iets naar achteren. Vaak is de hoek aan de buitenkant (tussen pink en ringvinger) groter dan de hoek aan de binnenkant (wijs- en middelvinger) van de voet. Nagels klein en scherp, kunnen afdrukken (4). In totaal vijf voetkussens waarvan één polskussen (5). Polskussen zit schuin naast kleiner duimkussens, die het hoogst staat van de twee. Overige drie voetkussens dicht bij elkaar, drukken vaak als 'samengesmolten' driehoek af. Geen negatieve ruimte tenzij alleen teentoppen afdrukken. Geen haar onder voetzool.

Achtervoet

Zoolganger. Achtervoet groter, langer dan voorvoet. Omtrekvorm staand langwerpig. Hak drukt heel vaak niet af. Licht asymmetrisch. Vijf tenen. Vergelijk eigen hand: duim en pink wijzen opzij, andere drie tenen wijzen (redelijk parallel) vooruit. Pink (1) langer dan duim. Duim vaak op gelijke hoogte met pink. Tenen vrij lang en dun. Soms drukken plooiën zichtbaar af (2). Nagels dun en scherp, drukken vaak af (3). In totaal zes losse voetkussens in drie tweetallen verdeeld over voet. Twee grootste, met kenmerkende driehoekige vorm, staan dicht onder drie voorste tenen (4). In perfecte afdruk zie je die driehoekige vorm. De andere vier zijn het grootst aan binnenkant (duimzijde) van voet. Geen negatieve ruimte tenzij alleen teentoppen afdrukken. Geen haar onder voetzool.

de grote marters en een middelgrote hond behandeld. Voor de gebruiker van het boek is dit bijzonder aangenaam omdat je door deze opzet niet veel heen en weer hoeft te bladeren en altijd kunt uitgaan van de door jou gevonden prent. Het nadeel hiervan is wel dat informatie veelvuldig voorkomt waardoor de omvang van het boek toeneemt.

Een etiketaanduiding van wat voorpoot en wat achterpoot is, zou nuttig geweest zijn. Bij het vergelijkingsoverzicht van de muizen (spitsmuizen zijn geen muizen!) kan de lezer snel op het verkeerde been gezet worden door het aantal tenen van de voorvoet (vijf). Pas bij de beschrijving van de duim wordt duidelijk dat deze bij de meeste knaagdieren praktisch nooit afdrukt en dat je daardoor in de prent maar vier tenen telt. Wanneer prenten van lynx en sneeuwhaas vergeleken worden had vermeld moeten worden dat bij de sneeuwhaas het verschil tussen voor- en achterpoten bijzonder groot is.

Manier van lopen

De manier van lopen, bij de meeste sporenboeken als inleidend hoofdstuk, wordt zoals bovenstaand al opgemerkt, na de prentbesprekingen uitgelegd. Mogelijk omdat de auteurs willen dat de gebruiker van het boek het kijken naar individuele prenten eerst en bovenal moet leren. Zoals de auteurs aangeven komt de uitleg over de manier van lopen voor veel mensen vaak technisch en abstract over. Ze doen zelf een moedige poging om het anders uit te leggen. De lezer krijgt houvast door de uitleg van een set van kenmerken (groeplengte, spooras, spreiding etc.). Verder helpen de beschrijving van het loopritme (1,2,3,4,1,2,3,4,... bij de stap; 1,2,1,2,1,2,... bij de draf), het geluid van een paard of van je eigen hond bij het lopen en natuurlijk de vele foto's. Toch blijft het voor mij abstract.

De grootste handicap is natuurlijk dat wijzelf op twee voeten lopen en ons daardoor moeilijk kunnen verplaatsen in het lopen met vier voeten. Misschien is het allemaal mak-

kelijker te snappen door zelf op handen en voeten te lopen en de verschillende manieren van lopen - voor zover mogelijk - te ervaren? Bewegende beelden helpen uiteraard ook voor het begrijpen van de verschillende loopwijzen. Ik ben ervan overtuigd dat de auteurs het in het veld veel levendiger kunnen uitlegen. Toch zou, zoals in andere sporenboeken gebruikelijk, een schets van de prentenreeks bij iedere loopvorm een goede steun geweest zijn. De auteurs presenteren zulke reeksen pas - gebundeld - aan het eind van het hoofdstuk. Verwarrend is dat twee van de drie illustratiefoto's bij de stap, draf tonen. Ook verwarrend zijn de verschillende begrippen. Terwijl sprong en hop inleidend als twee van de zes verschillende loopvormen worden genoemd, worden deze gebundeld onder het begrip sprong gepresenteerd. Bij de illustratie van de loopvormen zijn dit vervolgens drie begrippen: sprong, 'bound' en hop.

Dat de spronggalop veel energie kost staat haaks op de uitspraak dat dit voor marters een zeer karakteristieke manier van bewegen is. Geen dier beweegt zich langdurig op een manier die veel energie kost. Dat de lichaamsbouw bij marters de spronggalop energetisch efficiënt maakt had uitgelegd kunnen worden.

Materialen, onderzoek en 'trailing'

Eén van de afsluitende hoofdstukken, 'Materialen en middelen', gaat over hulpmiddelen die handig zijn om mee te nemen als je op stap gaat, hoe je prenten het beste kunt vastleggen (fotograferen, natekenen, gips- en kleiafdrukken, roet-, olie- en inktplaten), het gebruik van cameravallen en marterkisten. Bij het erop volgende hoofdstuk 'Toepassingen en onderzoek' gaat het onder andere over belangrijke thema's als 'trailing', het inschatten van de leeftijd van een prent en de waarde van prenten voor onderzoek. Over trailing schrijven de auteurs: "Trailing is het volgen van een diersoort tot het moment dat je de maker van het spoor gevonden hebt". Dit spreekt natuurlijk vele natuur-

geïnteresseerden aan. Tenslotte hebben ontelbare generaties voor ons dit dagelijks gedaan om, bewust of onbewust, in hun behoefte aan dierlijke proteïnen te voorzien. Het zit als het ware in onze genen. Ook vergt dit het uiterste van al je zintuigen. En dan uiteindelijk de beloning: een dier in het wild zien. De auteurs vermelden terecht dat hier ook een ethische kant aan vastzit: het komt er in de praktijk vaak op neer dat je een dier opjaagt en wil je dat wel? Dit dilemma hadden de auteurs best wat verder mogen uitwerken. Als je geïnteresseerd bent in het natuurlijk gedrag van een dier, dan probeer je je eigen invloed op het dier zo veel mogelijk uit te sluiten en in ieder geval tot het minimum te beperken. Het langere tijd volgen van een spoor in de looprichting van het dier is daarbij taboe. Dit wordt duidelijk bij sporen in de sneeuw. Sneeuw documenteert immers zowel je eigen bewegingen als de bewegingen van het te volgen dier genadeloos. De consistentie van sneeuw verandert veelal in de loop van de dag. Daardoor vormt een spoor in de sneeuw ook een tijdlijn. Bij het volgen van bruine beren (*Ursus arctos*) en lynxen blijkt zo vaak dat de roofdieren als ze merken dat ze gevolgd worden posities in het terrein innemen waarvandaan ze jou ongezien kunnen gadeslaan. De geur van de mens verraadt immers onze aanwezigheid lang voordat enig zichtcontact mogelijk is. Daarom wordt in Zweden en Noorwegen aanbevolen om sporen van onder andere grote roofdieren tegen de looprichting in te volgen. Deze methode wordt gelukkig ook door de auteurs vermeld. Het effect van trailen op dieren die zich niet in een hol kunnen verstoppen is natuurlijk het grootst. Dat trailing in Nederland verboden is en elders niet, is echter geen vrijbrief om het op deze wijze speuren naar dieren in het buitenland ongeremd wel te doen.

Cursussen, nog meer tips, dank- en nawoord

Het boek eindigt met een hoofdstuk over educatie en nuttige internetadressen voor meer

informatie en cursussen die de auteurs geven. Tot slot worden alle fotografen die aan het boek hebben bijgedragen vermeld en bedankt, evenals alle anderen die hebben bijgedragen aan het prentenboek.

Een lovend en wijs nawoord van, waarschijnlijk, één van de grote mannen in het cybertraciken en een presentatie van wie de auteurs zijn en waar ze heen willen sluiten het boek af.

Opmaak

De auteurs hebben er voor gekozen om het boek in eigen regie uit te geven. Dit geeft een grote vrijheid bij onder meer de keuze van de opmaak en de hoeveelheid tekst en informatie die je kunt en wilt opnemen. Deze vrijheid hebben de auteurs volop benut, zoals bij het geven van tips en uitleg, het gebruik van foto's en het bieden van afwisseling zoals in de vorm van persoonlijke anekdotes.

De opmaak is over het algemeen goed geslaagd en de foto's en illustraties zijn groot genoeg, al wens je altijd dat met name de sporenfoto's nog groter afgebeeld zouden zijn. Er is vrij veel wit op de bladzijdes, waardoor er ruimte is voor aantekeningen. Die vrije regie heeft wel tot een relatief dik boek geleid. Die omvang en daardoor ook het gewicht maken het boek minder geschikt voor in het veld.

De anekdotische teksten zijn op een bruinrode achtergrond gedrukt, wat ze goed herkenbaar maar slechter leesbaar maken. Ook zijn de teksten die over de foto's heen zijn gedrukt moeilijk leesbaar. Hier en der wordt vergeten te vermelden welke soort de pootafdruk op een foto heeft gemaakt. Ik heb hier geen structuur in kunnen ontdekken: waarom wordt bij sommige foto's wel en bij de vele andere geen vindplaats vermeld?

Conclusie

De kracht van het Prentenboek is volgens mij hierin gelegen dat het mensen enthousiast

maakt voor het zoeken naar sporen en benadrukt dat daarbij het nauwlettend bekijken van prenten van groot belang is. Ook de wat meer ervaren spoorzoeker heeft er met dit boek een bron met nieuwe en bovenal op educatief aantrekkelijke wijze gepresenteerde informatie bij. Door het lezen van het boek ben ik gestimuleerd om niet alleen de naam van een soort aan een prent te koppelen, maar ook om beter te kijken naar voor- en achterpoot, naar links en naar rechts. Prenten waar ik vroeger aan voorbijliep, omdat ze bijvoorbeeld van huisdieren waren of moeilijk herkenbaar, zijn nu ook interessant geworden.

Ik hoop oprecht dat dit boek zal bijdragen aan de erkenning van het spoorzoeken als een betrouwbare en in het veld ook zeer goed bruikbare inventarisatie- en onderzoeksmethode.

Literatuur

- Twisk, P., A. van Diepenbeek & J.P. Bekker 2010. Veldgids Europese zoogdieren. KNNV Uitgeverij, Utrecht, Nederland.
- van Diepenbeek, A. 2013. Veldgids Diersporen. KNNV Uitgeverij, Utrecht, Nederland.
- van Diepenbeek, A. 2019. Veldgids Diersporen Europa. KNNV Uitgeverij, Utrecht, Nederland.

Jeroen van der Kooij

Rudsteinveien 67
NO-1480 Slattum
Noorwegen
jvdkooij@online.no